

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14 4 ● 2015

Watervogels

in de Oostelijke Vechtplassen

● De petgaten van Ankeveen zijn rijk aan soorten waaronder brilduiker, tafeleend en slobbeend. Foto: Sijmen Hendriks.

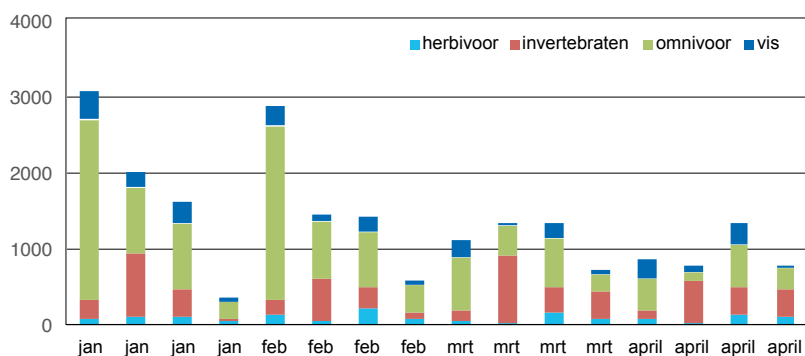
Voor het eerst zijn de Oostelijke Vechtplassen compleet geteld op watervogels. Dit geeft een actueel beeld van de betekenis van dit gebied voor alle soorten.

De Oostelijke Vechtplassen liggen op de grens van Noord-Holland en Utrecht en bestaan uit grote laagveenplassen, omringd door petgatencomplexen en graslanden. Het gebied is vooral beroemd vanwege

de relatief omvangrijke broedpopulaties van purperreiger, zwarte stern en snor en in het verleden van woudaap (Van der Winden & Morel 2002). Veel minder is bekend over de watervogels. Voor acht soorten

(tabel 1) is het gebied echter aangewezen als Natura 2000-gebied. Goede overzichten van de aantallen watervogels ontbreken echter, of zijn incompleet.

Een belangrijk gebied, de Loenderveense Plas e.o. wordt gelukkig maandelijks geteld in de winterperiode. Maar er zijn ook gebieden die nooit zijn geteld. Deze incomplete overzichten staan wel aan de basis van diverse beleidsmatige overzichten (o.a. van 't Veer & Hoogeboom 2008) en de huidige gebiedsbescherming. Intussen zijn er nieuwe moerassen aangelegd en gepland en is de waterkwaliteit op diverse plekken verbeterd. Een mooi moment om meer aandacht aan de watervogels te schenken. In dit artikel geven we daarom voor het eerst een vrijwel compleet overzicht van de watervogelaantallen in de winter van 2014/15 en vergelijken deze resultaten met de huidige Natura 2000 doelen. Deze gegevens zijn bruikbaar voor het beheer en beleid. Voor diverse soorten kan het aanleiding zijn om kritisch de Natura 2000 doelen te beoordelen.

● **Figuur 1.** Aantallen watervogels in het Natura 2000 gebied Oostelijke Vechtplassen uitgesplitst per voedselgroep. De getallen zijn exclusief smient, ganzen en meeuwen omdat deze soorten de plassen nauwelijks als voedselgebied benutten.

*

● Slobeend mannetje. Foto: Mark Kuiper.

● Kolgans. Foto: Jelger Herder.

● De Oostelijke Vechtplassen waarin met oranje de grens is aangegeven van het Natura 2000-gebied en met rood de buitengrens van het telgebied (N2000+).

De tellingen

In de Oostelijke Vechtplassen zijn conform Hornman et al. (2012) overdag watervogels geteld en rond zonsondergang zijn de nachtelijke slaapplekken van watervogels in kaart gebracht en de vogels geteld. Alle terreinen zijn van december 2014 tot en met april 2015 één keer per maand vrijwel geheel onderzocht. In totaal telden we zo meer dan 90% van het oppervlak van de Oostelijke Vechtplassen. Alle watervogelsoorten en roofvogels zijn geteld en enkele soorten van graslanden die groepsgewijs leven zoals kramsvogels en spreeuwen. Voor een overzicht van telmethoden, compleetheid en begrenzingen, kijk ook op onze website.*

Topaantallen krakeenden en slobeenden

In de piekmaand februari verbleven er 76.000 vogels in het gebied. In totaal telden we 67 soorten (zie ook tabel 1, figuur 1). Omdat het gebied voor het eerst compleet geteld werd, werden van alle soorten

hogere aantallen geteld dan tot nu toe. Opvallend waren de hoge aantallen slobeenden en krakeenden met maxima van respectievelijk 1100 en 520. Voor de slobeend is het hiermee een landelijk topgebied (Hornman et al. 2015). Belangrijke wateren zijn de Loenderveense Plas en Waterleidingplas. Hier rusten meer dan 10.000 smienten. Ook overwinteren hier schaarse soorten zoals geoorde futen. Tevens huist er een flinke groep rosse stekelstaart-eenden (maximaal 22 in februari). Grote aantallen watervogels verblijven eveneens op de Ankeveense Plassen en recent aangelegde moerassen en petgaten. De bosrijke petgatengebieden zijn relatief arm aan watervogels, maar omdat het oppervlak groot is, draagt het bijvoorbeeld voor krakeend wezenlijk bij aan het totaal. De meeste grote open plassen zijn niet soortenrijk maar er overwinteren toch duizenden meerkoeten, honderden futen en aalscholvers.

In de graslanden in en rondom het Natura 2000 gebied foerageren in

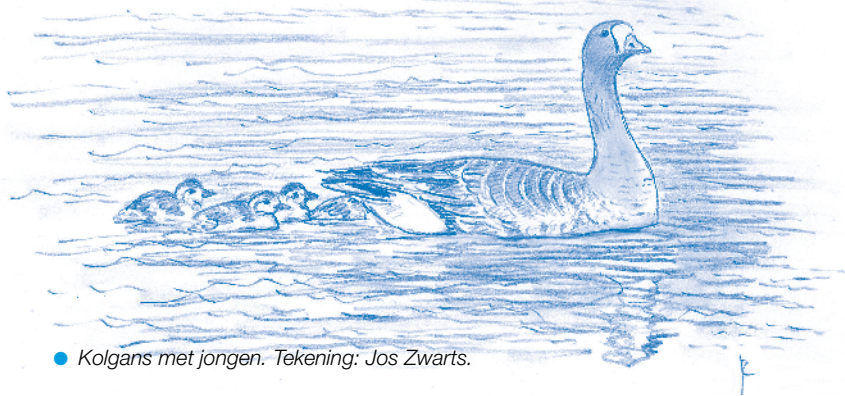
de winter ongeveer 10.000 kolganzen, 5.000 grauwe ganzen en 800 brandganzen. De graslanden zijn verder niet opvallend rijk aan vogels. Steltlopers zijn ronduit schaars en meeuwen, spreeuwen en kramsvogels zijn niet talrijk (tabel 1). Ooievaars behoren inmiddels wel tot de vaste overwinteraars in de graslanden.

Recreatie en watervogels

De relatie tussen watervogelaantallen en vaarrecreatie is niet nader uitgewerkt. De verspreiding en aantallen geven echter sterke aanwijzingen dat de invloed van recreatie op watervogels groot is. Zo is de soortenrijkdom het hoogst in afgesloten gebieden als de Loenderveense Plas, waterleidingplas en Ankeveen.

Trends in de Loenderveense Plas

De Loenderveense Plas is omstreeks 1987 veranderd van een plantenrijke plas in een plas met troebel water, gedomineerd door

● *Kolgans met jongen. Tekening: Jos Zwarts.*

● *Tabel 1. Gemiddelde en maximale aantallen watervogels (minimaal 10 exemplaren gemiddeld aanwezig) in de Oostelijke Vechtplassen van december-april 2014/2015. De aantallen zijn apart weergegeven voor de grote wateren (N2000 plassen gem.), voor het hele Natura 2000-gebied (N2000 gem. en N2000 max.) en voor het Natura 2000-gebied met direct eraan grenzende plassen en graslanden (N2000+). In groen is de status aangegeven van de acht aanwisoorten ten opzichte van het instandhoudingsdoel (exclusief aalscholver waarvoor geen getalsdoel bestaat). In de kolom 'Correctie seizoen' staat het gecorrigeerde seizoensgemiddelde dat daarmee vergelijkbaar is met het Natura 2000 instandhoudingsdoel (lees meer hierover op de website). Donkergroen = meer dan twee maal het seizoensgemiddelde en licht-groen één tot twee maal het seizoensgemiddelde.*

Soort	gemiddeld N2000 plassen gem	N2000 gem	N2000 max	Corr seizoen	N2000+
Fuut	230	340	400		350
Aalscholver	90	220	300		250
Ooievaar	3	17	27		21
Blauwe reiger	6	50	65		70
Grote zilverreiger	1	20	29		25
Knobbelzwaan	16	140	165		185
Grauwe gans	305	3300	3660	3100	4700
Soepgans	0	11	20		45
Kolgans	0	4900	7480	2300	7450
Brandgans	2	510	700		575
Grote Canadese gans	0	37	60		73
Nijlgans	15	205	245		470
Bergeend	4	24	31		30
Wilde eend	210	1000	1250		1260
Krakeend	140	410	520	300	440
Slobeend	285	265	510	300	265
Wintertaling	15	170	225		190
Smient	6400	7500	12000	3500	7600
Kuifeend	740	1000	1240		1100
Tafeleend	120	145	280	150	145
Brilduiker	32	44	55		45
Grote zaagbek	2	13	27		13
Nonnetje	55	70	148	35	70
Soepeend	46	240	320		265
Meerkoet	1500	2000	3150		2200
Waterhoen	10	30	55		30
Kokmeeuw	190	775	2000		1400
Stormmeeuw	55	340	555		770
Zilvermeeuw	3	17	40		20
Kievit	1	240	380		370
Buizerd		30	40		45
Kramsvogel		230	630		300
Spreeuw		400	800		1400

Soort	aantal locaties	aantal exemplaren
aalscholver	6	310
grote zilverreiger	5	128
kolgans/brandgans	9	duizenden
kokmeeuw	4	14.000
stormmeeuw	4	4.700
zilvermeeuw	3	180
kleine mantelmeeuw	2	4
grote mantelmeeuw	2	10

● *Tabel 2. Aantal nachtelijke slaaplocaties (januari-februari) en totale aantallen in het Natura 2000-gebied Oostelijke Vechtplassen van enkele soorten die overdag in het gebied of de directe omgeving foerageren.*

blauw- en groenalgen. Troebel water was in de jaren tachtig het beeld in de Vechtplassen. Door gerichte herstelmaatregelen werd de plas in 2005 weer helder en vanaf 2009 zijn belangrijke delen van de bodem weer bedekt met een gevarieerde vegetatie (Klink 2010; Pot 2012; Pot en ter Heerdt 2014). De ontwikkeling van de watervogels volgt deze verandering, al zijn er forse schommelingen in aantallen (figuur 2). De aantalsontwikkeling in oktober, als er nog waterplanten zijn, laat zien dat van de meeste soorten de aantallen verdubbelden sinds 2004 en de krakeend in het topjaar 2010 zelfs 9 keer zo talrijk was. Toch zien we recent weer een daling bij de krakeend. Maar omdat krakeenden 's nachts ook elders foerageren kan de reden elders liggen. Een goed voorbeeld van een soort waarvoor tellingen van het gehele Natura 2000 gebied nodig zijn om de ontwikkeling echt te begrijpen.

Slaapplaatsen

Negen soorten watervogels werden geteld of geschat op nachtelijke slaapplaatsen (tabel 2). Overnachtende aalscholvers en grote zilverreigers konden goed geteld worden. Kolganzen en brandganzen vlogen overwegend in het donker naar de slaapplaatsen zodat tellingen in de avond alleen een schatting opleverden. Daar komt nog bij dat ganzen diverse slaaplocaties in de Vechtplassen benutten en ze geregeld wisselen van plek. Ook vliegen er op sommige dagen forse aantallen door naar slaapplaatsen in en nabij het Naardermeer en de Randmeren. Alleen via simultaantellingen is een indruk te krijgen van het totaal aantal ganzen. Kokmeeuwen en stormmeeuwen zijn tijdens de tellingen lastig te onderscheiden

● *Links: Op de recreatieplassen van Loosdrecht overwinteren vooral futen en aalscholvers. Foto: Jan van der Winden.*

● *Tafeleenden en kuifeenden. Foto: Piet Munsterman.*

als de trekstroom intensief is. Om die reden is er door middel van enkele steekproeven de verhouding kokmeeuw/stormmeeuw bepaald ($n = 716$ individuen). Daarvan was ongeveer 75% kokmeeuw. De aantallen meeuwen op de slaapplekken liggen in dezelfde orde van grootte als in het midden van de jaren tachtig (Majoer 1993).

Natura 2000 doelen te laag

Voor acht soorten watervogels zijn de Oostelijke Vechtplassen als beschermd (Natura 2000) leefgebied aangewezen (tabel 1). De doelen zijn gebaseerd op tellingen uit de periode 2000-2005. Er is nu veel completer geteld en bovendien zijn enkele soorten in aantal toegenomen (van 't Veer & Hoogeboom 2008). Dat maakt een interpretatie van de historie complex. Maar van alle soorten zijn de aantallen hoger dan het gestelde doel. De hogere aantallen zijn vooral te verklaren door een betere teldekking. Maar voor sommige soorten, zoals de slobeend, is de draagkracht ook toegenomen doordat de voedselsituatie verbeterd is en er nieuwe moerassen zijn aangelegd. Daar profiteren ook andere beschermde soorten van, zoals de kraakeend en het nonnetje. Er verblijven ook veel

grotere aantallen ganzen dan tot nu toe gerapporteerd. Of dit het gevolg is van een betere teldekking of de veranderde voedselsituatie dient nader uitgezocht te worden.

De huidige completere resultaten kunnen benut worden bij een evaluatie van de doelen en actualisatie van de N2000-atlas. Zo hebben diverse plassen en petgatencomplexen, die overwegend in recreatief gebruik zijn, voor vogels een minder hoge waarde. Gelukkig blijken er op dit moment alternatieven beschikbaar te zijn en zijn er bovendien plannen voor meer nieuwe petgaten en moerassen ('Nieuw leven in het veen') zodat de situatie voor watervogels verder zal verbeteren en er ruimte blijft voor recreatie en natuur.

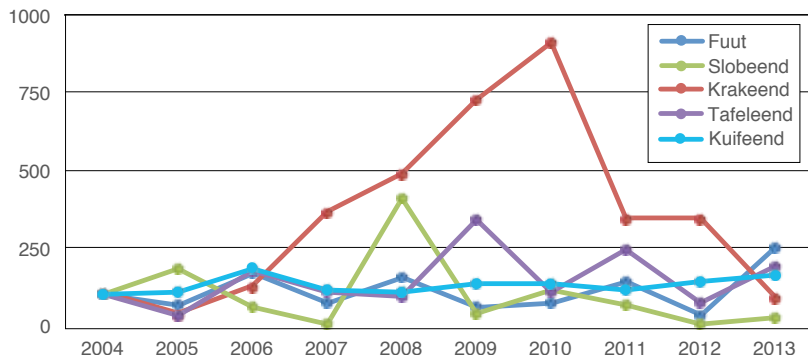
Dank

Dank aan Eric van der Velde voor aanvullende telgegevens en aan Gerard ter Heerdt (Waternet) en Frank Visbeen voor waardevolle kritische kanttekeningen bij een eerdere versie van dit verhaal.

Jan van der Winden
Ecology, research & consultancy
jvdwinden@hetnet.nl
Piet Spoorenberg

Literatuur

- HORNMAN M., F. HUSTINGS, K. KOF-FIJBERG, O. KLAASSEN, E. VAN WINDEN, SOVON GANZEN- EN ZWANEN-WERKGROEP & L. SOLDAAT, 2013. Watervogels in Nederland in 2010/2011. Sovon-rapport 2013/02, Waterdienst-rapport BM 13.01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HORNMAN M., F. HUSTINGS, K. KOF-FIJBERG, O. KLAASSEN, R. KLEEFSTRA, E. VAN WINDEN, SOVON GANZEN- EN ZWANENWERKGROEP & L. SOLDAAT, 2015. Watervogels in Nederland in 2012/2013. Sovon rapport 2015/01, RWS-rapport BM 14.27. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HORNMAN, M., F. HUSTINGS, K. KOF-FIJBERG & O. KLAASSEN, 2012. Handleiding Sovon Watervogel- en slaappleatstellingen. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen
- KLINK, A., 2010. Recente ecologie van de Loenderveense Plas, vorming van veenslib en herstel laagveenplassen. Hydrobiologisch Adviesbureau Klink Rapporten en Mededelingen nr. 111.
- MAJOOR F., 1993. Fourageer- en slaapplekken van kokmeeuwen in het Gooi. Korhaan 27: 152-156.
- POT, R. & G.N.J. TER HEERDT, 2014. Succession dynamics of aquatic lake vegetation after restoration measures: increased stability after 6 years of development. Hydrobiologia 333-345.
- POT, R., 2012. Waterplanten in Loenderveen-Oost: ontwikkelingen 2005 - 2011. Overzicht van de ontwikkeling van waterplanten in de Loenderveense Plas Oost in de zeven jaar na het wegvangen van vis. Roelf Pot onderzoek- en adviesbureau.
- VAN 'T VEER, R. & D. HOOGBOOM, 2008. Atlas Natura 2000 Naardermeer en Oostelijke Vechtplassen. Provincie Noord-Holland, Haarlem.
- VAN DER WINDEN, J. & T. MOREL, 2002. Broedvogels van de Noord-Hollandse en Utrechtse laagveenmoerassen in 1967-94. Limosa 75: 57-72.

● *Figuur 2. Aantalsontwikkeling (index vanaf 2004) van enkele vogelsoorten in de Loenderveense plas en Waterleidingplas in de maand oktober (dataset redelijk compleet voor een periode dat er veel waterplanten zijn). Vanaf 2005 werd het water weer helder.*